

עומק הפשט עיונים ברפ"י

על פי 'לקוטי שיחות' בדרך י'

פ' היי-שרה

הערות והארות יתקבלו בברכה בטל'
08-6882799 / 050-4125205
או במייל rizs@neto.bezeqint.net
ניתן גם להזמין לפרשיות נוספות

כל הזכויות שמורות

תוכן העיונים

(א) על הפסוק (כג, ט) "בכסף מלא" מפרש רש"י: "אשלם כל שויה", ומביא הוכחה ממה שאמר דוד לארונה. מה כוונתו בזה? / המפרשים הסבירו שדברי דוד נמצאים ב'כתובים', ומשם הראיה; אך לפי זה היה לרש"י להדגיש את המקור ב'דברי-הימים' / בדברי דוד מוכח ש'כסף מלא' הוא ההיפך מ'חינם' / אברהם ודוד רצו לסלק לגמרי את זכות עפרון וארונה

(ב) אם אכן "אין משיאין את האשה אלא מודעתה" (רש"י כד, נו) – למה מלכתחילה הסכימו לשידוך בלי לשאול לדעת רבקה? / מלשון רש"י לא משמע שזה תלוי בקיומו של בתואל אביה / משפחת רבקה חשבו ש"מה' יצא הדבר", אולם דרישתו של אליעזר גרמה להם לחשוב מחדש

(ג) מהיכן למד רש"י להוכיח שבתואל "רצה לעכב, ובא מלאך והמיתו" (כד, נח) – הרי אפשר לפרש את שתיקת בתואל בדרכים נוספות / אחיה ואמה של רבקה רצו לבטל את השידוך לגמרי, אולם כשראו את מות בתואל חששו ולכן שאלו את דעת רבקה עצמה / רבקה השיבה "אלך" (כד, נח), וזה מפעולתו של המלאך

"ויתן לי את מערת המכפלה אשר לו אשר בקצה שדהו בכסף מלא
יתננה לי בתוכם לאחוזת קבר" (כג, ט)

בכסף מלא – אשלם כל שויה. וכן דוד אמר לארונה 'בכסף מלא':

תמהו המפרשים – מה בא רש"י לחדש בפירושו זה ?

ועוד קשה: מה היא הראיה ממה שכתוב בדוד "בכסף מלא"? הרי הלשון שם היא ממש אותה הלשון הנאמרת כאן – ואם כן, איזה תוספת יש לנו על ידי הבאת הכתוב שם?

הכסף "מלא" שווי השדה

לכאורה היה אפשר לבאר¹:

בפשטות, אין הלשון "מלא" מתאימה בנוגע לכסף; כי לכאורה, הלשון "מלא" מתאימה רק בדבר שיצוייר היפוכו: "ריק" נוכמו בכלי – ששייך לשון מלא: "ותמלא כדה"², ושייך לשון ריק: "והבור ריק"³ אבל בכסף, מתאים "חסר" או "שלם", "רב" או "מעט" – אבל לא "מלא"!

1. ראה רא"ם ובאר מים חיים.

2. פרשתנו כד, טז.

3. וישב לז, כד.

ולזה אומר רש"י שמצא לו חבר: "וכן דוד אמר לארונה בכסף מלא", והיינו להוכיח שדרך המקרא לומר גם בכסף לשון "מלא".

אבל לפי זה, אינו מובן אריכות לשון רש"י: "וכן דוד אמר לארונה" - שלכאורה היה צריך לומר בקיצור: "וכן בדוד" (וכדרכו בכל מקום), ומה נוגע ש"אמר לארונה"?

אלא נראה לומר – וכמו שלמדו כמה מפרשים⁴:

בהשקפה ראשונה, "בכסף מלא" משמעו ש"מלא" קאי על הכסף, היינו שאברהם מודיע בזה שמטבעות הכסף יהיו מלאים, בלי חסרון במשקלם.

ופירוש זה בא רש"י לשלול בדבריו – "אשלם כל שויה" – שתיבת "מלא" אינה תיאור בשייכות לכסף עצמו (כמותו ומשקלו) אלא בנוגע לשדה ומחירה ה"מלא". אברהם אמר, שיתן כסף בסכום כזה שימלא את מחירה של השדה.

כל כסף שב"כתובים" – מלא הוא

ובביאור הראיה ממה שאמר דוד לארונה – פירשו בדרך מחודשת:

כדי להוכיח שאכן "בכסף מלא" אינו מתייחס לצורת הכסף עצמו – מוכיח רש"י ממה שנאמר בדברי-הימים, שהוא אחד מספרי ה"כתובים", ששם נאמר גם כן "בכסף מלא";

ושם אין לפרש שהכוונה היא לומר שהכסף יהיה מלא ולא חסר, שהרי בלאו הכי כלל הוא שכל "כסף" האמור בכתובים כוונתו היא דוקא לכסף מלא (מטבעות גדולים) ולא חסר (כדאיתא בגמרא⁵), כך שאין צורך לחדש במיוחד שהכסף שם היה "מלא" ולא חסר, ובהכרח לומר שהחידוש בתיבות "בכסף מלא" הוא שישלם את המחיר המלא של הדבר הנקנה.

אך לכאורה עדיין חסר ביאור:

4. משכיל לדוד. וראה גם באר בשדה.

5. בכורות נ, א.

בדברי רש"י לא נזכר הכלל שכל "כסף" שכתוב בכתובים הוא מטבעות שלמים וגדולים, ואם כן קשה לומר (בדרך הפשט) שהוא נסמך על כלל זה.

אם כוונת רש"י היא שכיון והפסוק שם נאמר בכתובים לכן יודעים שה"כסף מלא" שם פירושו מחיר מלא של הדבר הנקנה – היה צריך לומר "וכן בדברי הימים" (וכדומה), להדגיש שאכן מדובר בספרי הכתובים, אולם רש"י האריך וכתב "וכן דוד אמר לארונה", שמשמע שראיתו היא מפרטים אלו דוקא, ולא מעצם זה שהדבר נמצא ב"כתובים".

ולכן יש לבאר, שבזה שרש"י כתב "וכן דוד אמר לארונה" כוונתו בפשטות – לציין למה שכתוב שם, שעל ידי זה יובן מדוע בהכרח לומר ש"בכסף מלא" פירושו מחיר מלא של הדבר הנקנה, כדלקמן.

מה הפוך מ"כסף מלא"?

הטעם מדוע רצה דוד לשלם בעד הגורן לארונה "בכסף מלא", מפורש שם בדברי-הימים⁶: "כי לא אשא אשר לך לה' והעלות עולה חנם";

ומעתה מוכחא מילתא שמה שאמר "בכסף מלא" הוא בניגוד ל"חנם", והיינו, שרצה לשלם מחירו המלא של הגורן.

ובזה גם מתורצת קושיא נוספת:

יש מקום לשאול, מדוע בכלל רצה אברהם לקנות את השדה והמערה דוקא "בכסף מלא" – הלא היה יכול ליטול אותם בלא לשלם, וכפי שמפרש רש"י לפני כן⁷ שאברהם יכול היה לקחת את המערה "מן הדין, שאמר לו הקב"ה: לזרעך אתן את הארץ הזאת"?

ועל כך מביא רש"י את מה שמצינו אצל דוד, ש"אמר לארונה בכסף מלא" – ומשם יתבאר לכאן:

6. דברי הימים א כא, כד.

7. כג, ד.

דוד המלך כבש את ירושלים מארונה המלך, ובמילא זכה בכולה מדין כיבוש מלכות⁸. ובכל זאת, כשבא לבנות בה מזבח לא הסתפק בזכייתו בכיבוש, ואף לא בזה שארונה יתננה לו, אלא רצה שתהיה שלו על ידי שישלם "בכסף מלא".

והטעם על זה הסביר דוד לארונה - "כי לא אשא אשר לך לה":

אם היה דוד לוקח את הגורן רק משום שהוא שלו מדין כיבוש, הרי אין זה שולל לגמרי את שייכותו של ארונה לגורן; ועוד יותר, גם כשיתן לו ארונה במתנה – בכל זאת נשאר הגורן עדין בבחינת "אשר לך", שיש לארונה עוד איזו אחיזה וזכות בגורן.

ולכן שילם דוד עבורו "בכסף מלא", כל השווי, בכדי לסלק זכותו של ארונה מכל וכל, שלא תהיה לו שום אחיזה ושייכות למזבח והקרבנות וכו'.

ועל דרך זה הוא באברהם, שלא רצה שהמערה בה יקבור את שרה (ובה יהיה קבור גם הוא ושאר האבות והאמהות), תישאר בה איזו שהיא שייכות לעפרון (באופן ששמו עליה וכדומה), ולכן מיאן לקחתה "מן הדין" ואף לא במתנת חנם, אלא שילם כל שויה – כדי להפקיע את זכותו של עפרון באופן מוחלט.

(חלק י - חיי שרה א)

8. וגם בדרך הפשט כן הוא, שעל ידי כיבוש נעשה שלו – ראה פרש"י לך יד, כא. חוקת כא, כו. ובכ"מ.

ב

"ויאמר אחיה ואמה תשב הנערה אתנו ימים או עשור אחר תלך.
ויאמר אליהם אל תאחרו אותי וה' הצליח דרכי שלחוני ואלכה לאדוני.
ויאמרו נקרא לנערה ונשאלה את פיה. ויקראו לרבקה ויאמרו אליה
התלכי עם האיש הזה ותאמר אלך" (כד, נה-נח)

ויאמר אחיה ואמה – ובתואל היכן היה, היה רוצה לעכב ובא
מלאך והמיתו.

ימים – שנה, כמו 'ימים תהיה גאולתו', שכן נותנים לבתולה זמן
י"ב חודש לפרנסה את עצמה בתכשיטים; או עשור – עשרה
חדשים.

ונשאלה את פיה – מכאן שאין משיאין את האשה בלא מדעתה.
ותאמר אלך – מעצמי, ואף אם אינכם רוצים:

כאשר הציע אליעזר את הצעת הנישואין לרבקה, הסכימו בתחילה בני משפחתה
ואמרו לו⁹: "מה יצא הדבר, לא נוכל דבר אליך רע או טוב. הנה רבקה לפניך קח ולך,
ותהי אשה לבן אדוניך כאשר דיבר ה'".

אמנם לאחר מכן, כאשר רצה אליעזר לקחת בפועל את רבקה וללכת עמה אל יצחק,
אז רצו בני משפחתה של רבקה שתישאר עמהם עוד זמן: "תשב הנערה אתנו ימים או
עשור אחר תלך", ואילו אליעזר סירב לחכות ואמר להם "אל תאחרו אותי וה' הצליח
דרכי, שלחוני ואלכה לאדוני";

ובהמשך לזה קראו אל רבקה ושאלו לדעתה: "ויאמרו נקרא לנערה, ונשאלה את פיה. ויקראו לרבקה ויאמרו אליה, התלכי עם האיש הזה, ותאמר אלך".

ובפשטות משמע, אשר זה שקראו לרבקה לשאול את דעתה – לא היה על עצם השידוך, שכבר הוסכם ונגמר לפני כן; אלא, כל זה שרצו לשאול את רבקה הוא בענין זמן הליכתה – האם תלך עכשיו, כרצון אליעזר, או שתתעכב "ימים או עשור", כרצון בני משפחתה.

[וכן מפרש הספורנו: "ונשאלה את פיה – אם יסבול דעתה ללכת עתה עמך".

והרשב"ם כתב: "נקרא לנערה – אם תרצה להתעכב ימים או עשור כדברינו, או מיד לילך כדברך. .. ואף על פי שהמנהג הוא כמו ששנינו 'נותנים לבתולה שנים עשר חדש לפרנס את עצמה' – ותאמר אלך, איני חוששת להתעכב בשביל קישוטי עצמי".]

אמנם מתוך דברי רש"י מובן, שזה שקראו לרבקה לשאול דעתה היה כדי לברר את עצם הדבר, שכן פירש:

"ונשאלה את פיה – מכאן שאין משיאין את האשה חלל מדעתה. ותאמר אלך – מעלמי, ואף אם אינכם רוצים".

ולכאורה צריך ביאור, דלאחר שכבר הסכימו לדברי אליעזר ואמרו "הנה רבקה לפניך קח ולך" – מה פתאום נזכרו לקרוא לרבקה ולשאול אותה על עצם הדבר?!

יתירה מזו: מלשון רש"י – "ואף אם אינכם רוצים" – מובן שרבקה הרגישה שבני משפחתה אינם רוצים שתלך, ולכן אמרה לכם שאף על פי כן "אלך" (שזהו הטעם שלא אמרה "הן", אלא "אלך" – כדי להדגיש את זה שהיא תלך גם נגד רצונם¹⁰); ולכאורה, הרי מפורש לפני כן שהסכימו לזה!

ולאידך אינו מובן: אם יש כלל "שאינ משיאין את האשה אלא מדעתה" – איך באמת מלכתחילה הסכימו להשידוך בלי לשאול את דעת רבקה?

10. כמבואר במפרשים - רא"ם. באר מים חיים. ועוד.

איפוא הייתם עד עכשיו?!

והנה, במשכיל לדוד פירש¹¹: "כלומר, אחיה ואמה אין משיאין אותה אלא מדעתה .. אבל אב זכאי בבתו, בין קטנה בין נערה. והלכך, לעיל שהיה בתואל קיים אמרו – 'הנה רבקה לפניך קח ולך', בלא שאלת רשותה; אבל עכשיו שבתואל מת, היו צריכין לשאול את פיה".

והיינו, שמלכתחילה הסכימו להשידוך, כיון שבתואל היה קיים וברשותו – בתור אבי רבקה – להשיא אותה גם בלי לשאול את דעתה, ואז אמרו "הנה רבקה לפניך קח ולך"; אך בינתיים מת בתואל – וממילא חזר הדין שצריך לשאול את דעת האשה עצמה, כי אין בני משפחתה (מלבד אביה) יכולים להשיאה בעל כרחיה.

[כי זה שהסכים אביה בתואל קודם לכן לא היה בגדר קידושין, אלא רק הסכמה בעלמא; ולכן כאשר באים עתה להשיאה בפועל, ובתואל כבר איננו – צריכים לשאול את דעתה].

אך ביאור זה ייתכן לאומרו בלשון המדרש¹², שכתב "אין משיאין את היתומה אלא על פיה"; אך מלשון רש"י שנקט "אין משיאין את האשה אלא מדעתה" – מובן שאין כוונתו לדין מיוחד השייך ליתומה שמת אביה דוקא, אלא דין כללי ש"אין משיאין את האשה אלא מדעתה", בכל מצב שהוא. ובכלל, הרי רש"י ב"פשוטו של מקרא" סתם ולא פירש להתלמיד את ההבדל בין אביה לבין אחיה ואמה בנידון זה¹³.

ומעתה הדרא קושיא לדוכתא (אליבא דרש"י ב"פשוטו של מקרא"): אם קיים דין כללי ש"אין משיאין את האשה (סתם) אלא מדעתה" – איך לפני כן הסכימו להשידוך בלי לשאול את דעת רבקה?

11. וכן הוא בעץ יוסף לבראשית רבה פ"ס, יב.

12. ב"ר פ"ס, יב.

13. ולהעיר, שגם ע"ד ההלכה יש שקו"ט האם בבני נח יש את הדין שאב מקדש את בתו הקטנה בעל כרחיה – ראה בית האוצר מערכת א' כלל א אות ב; גור אריה פרשתנו כד, נז.

לכל כלל יש יוצא מן הכלל

ויש לומר בפשטות:

הטעם שמלכתחילה הסכימו בני משפחתה של רבקה להצעת הנישואין, ולא שאלו את דעת רבקה עצמה, אף שהכלל הוא "שאינן משיאין את האשה אלא מדעתה" – הוא משום שנידון דידן היה יוצא מן הכלל;

דכיון שמדברי אליעזר נוכחו לדעת ש"מה" יצא הדבר", הבינו בדרך ממילא ש"לא נוכל דבר אליך רע או טוב" – כי סירובם או סירובה של רבקה לא ימנעו את הדבר מלבוא בפועל, "לפי שניכר שמה" יצא הדבר לפי דבריך שזימנה לך" (לשון רש"י על אתר), ושוב אין תועלת בשאלת דעתה של רבקה.

[וכפירוש הספורנו על הפסוק: "קח ולך – גם בלי רשותנו; כאשר דבר ה' – שגזר 'בת פלוני לפלוני', שהרי נתן אות על רצונו בזה"].

אמנם מעתה מתחזקת הקושיא לאידך גיסא: לאחר שבני משפחת רבקה אמרו ש"מה" יצא הדבר", ולכן הסכימו מיד ואפילו בלי לשאול את דעת רבקה – כי הבינו שמקרה זה הוא יוצא מן הכלל ד"אין משיאין את האשה אלא מדעתה" – מה התחדש לאחר מכן שלכן "נזכרו" פתאום שצריך לברר את "דעת האשה"? !

כי לא בחפזון תצאו

אלא הביאור בזה:

בפירוש רש"י על דברי בני משפחתה של רבקה – "תשב הנערה אתנו ימים או עשור", מבאר את טעם בקשתם: "שכך נותנין לבתולה זמן י"ב חודש לפרנס את עצמה בתכשיטים". והיינו, שזהו מנהג העולם הרגיל שכאשר מציעים הצעת נישואין אין עושים את הנישואין מיד אלא נותנים זמן של הכנה כו'.

ובכן:

בתחילה כאשר הציע אליעזר את הדבר, לא הזכיר כלל שיהיה שינוי מן המנהג הרגיל (ותלך מיד), והבינו שכוונתו היא לשדוך בסדר המקובל והרגיל – ולזה הוא שהסכימו ואמרו "מה' יצא הדבר";

אך כאשר (למחרת) סירב אליעזר להסכים לסדר הנהוג, והוסיף דבר חדש: "אל תאחרו", דהיינו, שבא בזה לשנות מהמנהג הרגיל בכגון דא – עורר הדבר ספק בכל דבריו, גם בשטר מתנה שהראה להם¹⁴ וגם בדברי הנפלאות שסיפר, שרק ממנו ידעו אודותם¹⁵ ולא היתה להם הוכחה נוספת על אמיתתם, ועתה כאשר הוסיף דבר חדש לגמרי נעשה ערעור על כל הענין.

וכעין שמצינו בדברי הנחש אל חוה, שדחף אותה עד שנגעה בעץ הדעת ואמר לה "כשם שאין מיתה בנגיעה כך אין מיתה באכילה"¹⁶ – על זה דרך בנידון דידן, כאשר בא אליעזר בדרישה לקחת את רבקה מיד ולא לתת לה זמן של הכנה, דרישה שבעיניהם היתה משונה ומזורה ובלתי מתקבלת על הדעת, התעוררו לחשוב שגם דבריו הקודמים אין בהם ממש.

[ואמנם, לכאורה ענין המהירות מובן כבר מתוך סיפורו של אליעזר לפני כן, שסיפר על כך שהיתה לו קפיצת הדרך: "ואבוא היום – היום יצאתי והיום באתי מכאן שקפצה לו הארץ"¹⁷, הרי שמשמים מכוונים שהענין יתקיים במהירות;

אבל באמת אין בזה ראייה שרבקה צריכה לבוא עם אליעזר מיד, כי יתכן שהוא כדי להקדים את התחלת ההכנות (שנמשכות "זמן י"ב חודש"), ובמילא הקדמת לקיחת רבקה ככל האפשר].

וכיון שרק בסיבת הנסים החליטו שמדובר במקרה יוצא מן הכלל ולכן אין צורך בשאלת דעתה של רבקה – הרי עכשיו, כשנוצר פקפוק בדברי אליעזר ובסיפורי הנסים שסיפר, חזר המצב להיות מצב רגיל שבו "אין משיאין את האשה אלא מדעתה", ולכן "נקרא לנערה ונשאלה את פיה".

(חלק י – חיי שרה ב)

14. פרש"י כד, לו.

15. וכדיוק לשון רש"י הנ"ל: "לפי דברין".

16. פרש"י בראשית ג, ד.

17. פרש"י כד, מב.

"ויען לבן ובתואל ויאמרו מה' יצא הדבר לא נוכל דבר אליך רע או טוב. הנה רבקה לפניך קח ולך ותהי אשה לבן אדוניך כאשר צוה ה'. ויוצא העבד כלי כסף וכלי זהב ובגדים ויתן לרבקה ומגדנות נתן לאחיה ולאמה. ויאכלו וישתו הוא והאנשים אשר עמו וילינו ויקומו בבוקר ויאמר שלחוני לאדוני. ויאמר אחיה ואמה תשב הנערה אתנו ימים או עשור אחר תלך. ויאמר אליהם אל תאחרו אותי וה' הצליח דרכי שלחוני ואלכה לאדוני. ויאמרו נקרא לנערה ונשאלה את פיה. ויקראו לרבקה ויאמרו אליה התלכי עם האיש הזה ותאמר אלך" (כד, ג'נח)

ו**יאמר אחיה ואמה** – ובתואל היכן היה, היה רוצה לעכב ובא מלאך והמיתו.

ותאמר אלך – מעצמי, ואף אם אינכם רוצים:

ידוע שדברי רש"י מדויקים גם באותן תיבות שמעתיק מן הכתוב ב'דיבור המתחיל'; ובנידון דידן צריך ביאור במה שכתב "ויאמר אחיה ואמה – ובתואל היכן היה; היה רוצה לעכב ובא מלאך והמיתו":

לכאורה, קושיית רש"י היא על התיבות "אחיה ואמה" כשלעצמן – שהן המעוררות את הקושי, למה לא נזכר אביה בתואל – ולמה הוסיף להעתיק גם תיבת "ויאמר"?

אך כד דייקת שפיר, עיקר קושיית רש"י היא מתיבה זו ד"ויאמר"¹⁸:

18. ראה גם במשכיל לדוד על אתר.

אילו לא היה מדובר באמירה (אלא בענין אחר) – היה אפשר ליישב בפשטות, שנזכרו רק "אחיה ואמה" משום שבתואל לא היה שייך להענין.

וכמו שמצינו בלשון הכתוב לפני כן: "ומגדנות נתן לאחיה ולאמה" – ולא הקשה שם רש"י "ובתואל היכן היה"; והטעם מובן: "מגדנות" הרי זה מתנה קטנה שאינה חשובה ולכן אין ראוי ליתנה לבעל הבית עצמו¹⁹.

אך כאשר מגיעים ל"ויאמר .. תשב הנערה אתנו גו'", היינו, שמדובר על אמירה הנוגעת להשידוך – כאן מתעוררת הקושי: איך יתכן שבתואל, אבי רבקה, אינו משתתף באמירה זו? ולכן מדייק רש"י להעתיק תיבת "ויאמר", שהיא המקור לפירושו.

[ולהעיר²⁰, שלאחר שמוכיח רש"י מהפסוק ד"ויאמר אחיה ואמה" שבתואל רצה לעכב ובא מלאך והמיתו – הרי מעתה אפשר לפרש בפשיטות גם לפני כן, בהפסוק "ומגדנות נתן לאחיה ולאמה", שזה לא נתן לבתואל הוא משום שבאותה שעה כבר מת.

ובזה יתורץ הקושי: מדוע באמת לא נתן אליעזר מתנה לבתואל? דאף ש"מגדנות" הוא מתנה קטנה שאינה מתאימה לבעה"ב עצמו, סוף סוף מי מנע ביד אליעזר לתת לבתואל מתנה חשובה? – אלא, שבתואל כבר מת באותה שעה].

יש דורשין את בתואל לשבח!

והנה, הראב"ע מפרש²¹, שהטעם שבתואל לא השתתף בהאמירה – "האב מחריש" – כי "יתכן שלבן היה גדול מאביו בחכמה וכבוד, כי כן מצאנו ויען לבן ובתואל".

והטעם שרש"י מציין בפירוש זה, נראה בפשטות – כי גם אם אכן היה לבן "גדול מאביו", הרי אין בזה טעם לזה שאביו ישתוק ולא יאמר דבר; ולכל היותר היה להכתוב להקדים את לבן לפני אביו, וכמו בכתוב לפני כן "ויען לבן ובתואל ויאמרו", שאף שהקדים הכתוב את לבן לפני בתואל, הרי סוף סוף גם בתואל אמר את דעתו.

זאת ועוד: על הפסוק "ויען לבן ובתואל" גופא מפרש רש"י – "רשע היה וקפץ להשיב לפני אביו", היינו, שמעיקרא דמילתא צריך היה להקדים את בתואל, וזה שקפץ

19. ובזה יומתק שרש"י פירש ד"מגדנות" היינו "פירות", ודלא כהפירוש המובא באבן עזרא שהוא "מלבושים נכבדים".

20. נקודה זו – מלקוטי שיחות חלק כה ע' 101.

21. וכ"ה בחזקוני – "לפי הפשט".

לבן לפני אביו היה שלא לפי הסדר הראוי. ומעתה מובן שלא רצה רש"י לפרש שהטעם שלא נזכר בתואל הוא משום ששתק, והוצרך לחדש ש"היה רוצה לעכב ובא מלאך והמיתו".

אמנם עדיין יש לדקדק, מנין לרש"י אשר בתואל "היה רוצה לעכב ובא מלאך והמיתו" – ולכאורה יותר פשוט לפרש להיפך, שזה שלא נזכר בתואל הוא משום שדוקא "אחיה ואמה" רצו שרבקה תישאר עוד זמן בביתם, ואילו בתואל (הסכים לדעת אליעזר ו) חפץ היה שתלך מיד!

[וכן העיר בפירוש הטור הארוך על דברי רש"י: "ולפי הפשט אינו קשה, כי בתואל אמר 'הנה רבקה לפניך', ועל זה אמרו אחיה ואמה שלא תוליכנה מיד אלא תשב אתנו ימים או עשור". והחזקוני כתב: "בתואל לא היה חפץ באיחור, אך חפץ היה בזיווג לפי שקרובו היה"].

אם התנגדו – למה שאלו?

ונראה לבאר:

ב'דיבור' שלאחרי זה מפרש רש"י את בקשתם "תשב הנערה אתנו ימים או עשור", וזה לשונו: "ימים – שנה .. שכך נותנין לבתולה שנים עשר חודש, לפרנס את עצמה בתכשיטים". והיינו, שלא היתה זו בקשה מיוחדת, הנובעת מצד מצבה הפרטי של רבקה, אלא כן הוא המנהג הרגיל והמקובל בעולם²².

וכיון שכך הוא המנהג הרגיל, שנותנים לבתולה זמן כדי להתכונן לנישואיה ואין היא הולכת מיד – הרי מסתבר שגם בתואל (באם היה עדיין בחיים) היה טוען "תשב הנערה אתנו ימים או עשור, אחר תלך"; ולכן לא ניחא לרש"י לבאר שהטעם שבתואל לא נזכר הוא משום שהסכים שתלך רבקה תיכף ומיד, היפך המנהג.

ועוד יש לבאר – למה העדיף רש"י לפרש ש"היה רוצה לעכב ובא מלאך והמיתו":

הנה לאחר שאמרו "אחיה ואמה" שברצונם שהנערה תעכב בביתם למשך שנה, אמר להם אליעזר "אל תאחרו אותי וה' הצליח דרכי גו'", ואז אמרו הם "נקרא לנערה

22. וראה בארוכה לעיל סימן ב.

ונשאלה את פיה" וכן עשו: "ויקראו לרבקה ויאמרו אליה, התלכי עם האיש הזה, ותאמר אלך".

ומפרש רש"י: "ותאמר אלך – מעצמי, ואף אם אינכם רוצים". והיינו²³, שמזה שלא השיבה רבקה לשאלתם "הן", אלא אמרה "אלך" – מובן שהרגישה רבקה מתוך סגנון שאלתם שהם אינם רוצים בהשידוך, ולכן אמרה להם בתוקף: "אלך" מכל מקום.

ולכאורה דורש ביאור: אם אכן חזרו בהם ומעתה לא רצו עוד בכללות הענין ("ואף אם אינכם רוצים") – מי הכריחם לשאול את רבקה? היה להם לבטל השידוך לגמרי!

אלא משמע, שאף שברצונם היה לבטל השידוך, מכל מקום היה איזה מאורע שגרם להם שלא לעשות זאת. ועל זה הוא שמפרש רש"י שבתואל "היה רוצה לעכב ובא מלאך והמיתו", וכאשר ראו שבתואל מת – חששו שאולי סיבת מיתת בתואל היא בגלל שעכב; ולכן, אף שבכללות לא רצו בהשידוך, מכל מקום התייראו לעכב, שמה אכן "מה יצא הדבר", ועל צד הספק שאלו לדעת רבקה עצמה.

המלאך פעל על רבקה

ויש להוסיף - לשלימות הענין²⁴:

הנה בבעלי התוספות ("הדר זקנים") הקשו על פירוש רש"י הנ"ל - שרבקה אמר "אלך מעצמי ואף אם אינכם רוצים": "וכי היתה רבקה כל כך פרוצה, ללכת בלא רשות אחיה ואמה"?!

וכד דייקת הקושיא גדולה יותר, כי בפשטות משמע שבכל עת דיבורו של אליעזר עם בתואל ובני המשפחה – לא היתה רבקה נוכחת (ורק למחרת הוא שאמרו "נקרא לנערה ונשאלה את פיה" – מכלל שעד עתה לא היתה, וגם לא דיברו עמה בכל הענין). וכמובן גם בפשטות, שכאשר מדברים בענין הכי חשוב לא יקראו לילדה קטנה בת שלוש!

23. ראה רא"ם. באר מים חיים. ועוד ממפרשי רש"י.

24. נקודה זו – מלקוטי שיחות חלק כה ע' 101.

והיינו, שאליעזר לא דיבר עמה בכלל קודם אודות השידוך; ואף שנתן לה כמה מתנות – הרי פשיטא שאין זה טעם מספיק להסכים על שידוך, ולילך עם איש זר, היפך רצון אחיה ואמה!

אך יש לבאר, שכבר אמר אברהם לאליעזר בעת ששלחו²⁵: "ה' אלקי השמים .. הוא ישלח מלאכו לפניך ולקחת אשה לבני משם"; והיינו, שהמלאך הולך "עוד לפני" אליעזר ופועל שיצליח בשליחותו, ואין לתמוה איפוא על זה שהסכימה רבקה תיכף ומיד ללכת עם אליעזר, כי זה נפעל על ידי המלאך שכבר הכין את רבקה וכו'. וק"ל.

(חלק י – חיי שרה ב)

לעילוי נשמת

הרה"ח ר' ברוך

בן הרה"ח ר' שמעון ז"ל

קופרמן

*

נלב"ע ביום ל' מ"ח, אדר"ח כסלו תשס"ג

תנצב"ה